

כתובת אזרחית חלופית ברצועת עזה - צורך השעה

תמיר הימן | 29 במאי, 2024 | גיליון 1862

למרות הפגיעה הקשה בו, חמאס צפוי לגייס מחבלים שימלאו מחדש את השורות. בהנהגה הישראלית עדיין מתנהל ויכוח האם בכלל לקבל את ההחלטה - זו שבפועל תקבע את גורל המלחמה, לאחר כשמונה חודשים. אלא שעל רקע זה כבר עולות שאלות מרכזיות: מהם היתרונות והחסרונות של תרחיש הממשל הצבאי הישראלי ברצועת עזה, מהן ההשלכות של תרחיש זה על יכולותיו של צה"ל, ומהן משמעויותיה של הצעת מדיניות המפרץ ל"יום שאחרי" המלחמה?

בימים האחרונים התעורר מחדש במלוא העוז הדיון בשאלת "היום שאחרי", אותה סוגיה שעל אף שנשחקה במסגרת שיח בלתי פוסק - הכרעה לגביה טרם התקבלה - זו שאינה יכולה להידחות עוד.

הדיון התעורר במלוא העוז לאחר הצהרת שר הביטחון, יואב גלנט, שקבע שיש להחליט על כך בהקדם, וכי היעדר החלטה יוביל לחזרת חמאס לשלטון (ובמשתמע, לתבוסה צבאית ישראלית). ההצהרה זכתה לתגובות נגד רבות, רובן פוליטיות, אך המקצועיות שבהן היו:

1. חוסר היכולת של הרשות הפלסטינית לחזור לשליטה בעזה, וברקע הטענה כי אין הבדל מהותי בינה לבין חמאס.

2. ללא החלשת חמאס, אין לאף כתובת חלופית מאלה שהוזכרו בחודשים האחרונים סיכוי להתבסס - חמאס ידיח אותה כפי שעשה לרשות הפלסטינית ב-2007, ולכן ראשית יש לחסלו ולאחר מכן אפשר יהיה לקיים דיון קונקרטי בזהות החלופה.

מדוע יש למחר ולהחליט עכשיו?

טענות בזכות המתנה ל"יום שאחרי" מתעלמות מהאופן שבו פועלות "מערכת ההתנגדות" (ארגוני הטרור) הפלסטינית ברצועת עזה בפרט, והמערכת הפלסטינית בכלל. ואולם, לו תידחה ההחלטה, כפי שממשלת ישראל פועלת כבר כשמונה חודשים, יובטחו תבוסה ישראלית אסטרטגית, אי עמידה במטרות המלחמה והנצחת שלטון חמאס ברצועה.

לעומת זאת, בהסתכלות על רצועת עזה ב"יום שאחרי" - יש חשיבות רבה לקידום חלופה שלטונית אזרחית במקביל לפעילות הצבאית, מארבע סיבות:

1. העברת הסמכויות האזרחיות על תושבי עזה היא הסיוט של מנהיג חמאס יחיא סינוואר ומהווה תבוסה מדינית לארגון הטרור ולקטאר.
2. כתובת חלופית אזרחית תשחרר את ישראל מהאחריות לטיפול בצרכים הבסיסיים של שני מיליון תושבי הרצועה. ביסוסה לא יפטור מהאחריות המשפטית, אך יקל מאוד מבחינה תפעולית.
3. ללא כתובת אזרחית שתהיה אמונה על חלוקת הסיוע ההומניטרי, חמאס יוותר הגוף שעושה זאת. כך יחזק הארגון את מעמדו וסמכותו מול הציבור הפלסטיני וייצר נרטיב של "ניצחון מוחלט" על ישראל.
4. חמאס מבוסס על "רעיון ההתנגדות". על מנת לנצח אותו יש צורך בפירוקו במתקפה צבאית, ובו זמנית בהחלשת התמיכה ברעיון המנחה אותו על ידי יצירת כתובת אזרחית חלופית, שתציע רעיון חלופי ותערער את בסיס התמיכה העממית בו.

המקור ל"התחדשות" של חמאס

מערכת ההתנגדות של הטרור הפלסטיני ברצועת עזה מורכבת משתי שכבות: העליונה - הזרוע הצבאית של חמאס, תצורתו הצבאית: ארגון המונה כ-30 אלף מחבלים, שמאורגנים בחמש חטיבות ו-24 גדודים. ארגון צבאי זה שואב את כוחותיו מהאוכלוסייה האזרחית - השכבה התחתונה, המשמשת לו מגן אנושי וכמקור לחידוש שורות לוחמיו. כל עוד קיימת מוטיבציה בקרב צעירים פלסטינים להתנגד לישראל, נגד כל מחבל הרוג יעמדו מספר מתנדבים להשלים את השורות. בהקשר זה חשוב לזכור כי אוכלוסיית עזה מורכבת מרוב של צעירים. כמעט 40% מתוך כשני מיליון תושבי הרצועה הם ילדים בגילאי 0-14, וכ-30% נוספים הם צעירים בגילאי 15-29 - אחוזים גבוהים במיוחד (בהסתמך על נתוני CIA World Factbook). נניח, ולו לצורך הדיון, שרק מחציתם תומכים בחמאס, אזי הארגון לא יתקשה לגייס כ-15 אלף מחבלים חדשים במשך כחצי שנה - קצב השחיקה שצה"ל הצליח לייצר עד כה.

רעיון ההתנגדות הוא הרעיון היחיד בעזה כיום, כפי שניכר מסקרי דעת קהל עדכניים שנערכו על ידי מכון PSR בראשות ד"ר חליל שקאקי, המעידים על תמיכה רחבה בחמאס ובמאבק אלים נגד ישראל. תמיכה זו מהווה מקור העוצמה של חמאס, שכן היא המאפשרת את שרידותו.

האנטיפאדה השנייה כמקרה בוחן

לקח אישי: באנטיפאדה השנייה פיקד כתב שורות אלה על חטיבה מרחבית (חטמ"ר) ביהודה ושומרון. מספר המחבלים שחיסל ועצר צה"ל הייתה אדירה. אבל, כל עוד יאסר ערפאת עמד בראש הרשות הפלסטינית ודחף לרעיון ההתנגדות, "מעין" המחבלים המשיך לנבוע ולמלא את החבית בקצב מהיר יותר מאשר הקצב שבו צה"ל "שאב" ממנה. לעיתים נדמה היה שמדובר בפעולה סזיפית, ושי"אין תחתית לחבית הטרור.

התפנית התרחשה לאחר מות ערפאת ומינוי מחמוד עבאס (אבו מאזן) לראשות הרשות הפלסטינית. עבאס הציב רעיון חליפי להתנגדות החמושה: "התנגדות לא אלימה", ומאחר

יותר הציג את רעיון "בניית האומה וגירוש מוסדותיה". רעיונות אלו אפשרו לצעירים רבים לממש את גאונותם הלאומית ואת מאבקם בישראל באמצעות נתיבים אחרים, שהתחרו ברעיון ההתנגדות החמושה. צעירים רבים התגייסו לכוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית, אחרים בהתמקדו השקעת משאבים בבניית עיר פלסטינית, וחלק עוסק גם כיום בניסיונות השתלטות על "שטחי C".

כך, בתהליך שארך כשנתיים, התהפכה המגמה ו"חבית הטרור" החלה להתרוקן. קצב שחיקת הטרור על ידי צה"ל, שהמשיך לפעול במלוא הכוח נגד הטרור, היה גבוה יותר מאשר כושר הגיוס של מחבלים על ידי ארגוני ההתנגדות החמושה. וזה - בדיוק מה שחסר כיום ברצועת עזה.

מכאן המסקנה: כוחות צה"ל יכולים לחזור עוד עשרות פעמים לג'בליה, זייתון ושג'ע'יה, במבצעים צבאיים אמיצים ומקצועיים, ובכל פעם להרוג מאות מחבלים. אך ללא אלטרנטיבה רעיונית ל"התנגדות", ההישג יהיה זמני וישראל "תופתע" לגלות שהכוח הצבאי של חמאס חודש. לו הייתה ממשלת ישראל מקבלת החלטה להכניס לרצועה כתובת אזרחית חלופית, בדמות רשות פלסטינית העוברת רפורמה מבנית בחסות ובבקרה של מדינות ערב מתונות וביניהן מדינות המפרץ, הייתה נוצרת תחרות לרעיון ההתנגדות מבית חמאס.

אלא שלמרבה הצער, ממשלת ישראל אינה עושה זאת. צה"ל ממשיך לשחוק את השכבה הצבאית של חמאס ומאפשר לה להתחדש, פעם אחר פעם, מקרב השכבה האזרחית. נכון, הרשות הפלסטינית היא רשות מושחתת הפועלת כנגד ישראל, היא חלשה מכדי לנצח את חמאס ולעולם לא תפעל מולו צבאית. אבל, יש להציבה כגורם שלטוני חליפי לשלטון חמאס ברצועה בתהליך ארוך, שיימשך שנים, ואשר במהלכו תפעל ישראל מול כל המערכת של ההתנגדות הפלסטינית ותידרש גם לסוגיות חולשותיה ומגרעותיה.

במקביל, יש לשים לב לתקווה שמוצעת לישראל בדמות יוזמה של מדינות המפרץ, המשתלבת היטב עם התוכנית האמריקאית ליום שאחרי המלחמה אשר נסמכת על שיתוף פעולה ערבי ובינלאומי:

הרשות הפלסטינית תעבור רפורמות משמעותיות בהובלה ובקרה של קואליציה ערבית שתורכב בין השאר מאיחוד האמירויות, מצרים, ירדן ובחריין.

- הרפורמות יהיו מגוונות, החל משינוי תוכנית הלימוד בבתי הספר, וכלה במינוי בעלי תפקידים אחרים בראשותה.
- התמריץ לשינוי יהיה התניית כספי שיקום הרצועה בקיום הרפורמות.
- הרשות הפלסטינית תחלק את הסיוע ההומניטרי ברצועה במקום חמאס ובכך תתחיל להחיל את מרותה, בחסות הקואליציה הערבית שתממן ותציב כוחות שמירת חוק וסדר (כן, כולל לחימה בחמאס באמצעות חברות אבטחה אזרחיות).

- חמאס יגלה שחלקים מהרצועה אינם תחת שליטתו ושהוא איבד את ריבונותו עליה - גאווותו בשנים האחרונות.
- הציבור ברצועת עזה יגלה אפשרות תעסוקה אלטרנטיבית במסגרת שיקום הרצועה.
- צה"ל ימשיך לפעול נגד בכירי הזרוע הצבאית של חמאס, בתיאום חלקי עם הרשות הפלסטינית המחודשת בעזה - בדיוק כפי שמתבצע באורח שוטף ביהודה ושומרון.

ומה לגבי ממשל צבאי?

צודק מי שטוען שממשל צבאי הוא פתרון טוב יותר מאשר חוסר החלטה ומהמציב הנוכחי. ממשל צבאי ישפר את היכולת לפעול נגד הזרוע הצבאית של חמאס ויהווה חלופה תפקודית להיבטים האזרחיים של האוכלוסייה. הבעיה היא, שממשל צבאי לא יהווה חלופה רעיונית. ניסיון העבר מוכיח שלא ניתן לסיים ממשל צבאי בלא עימות צבאי נוסף בנוסח האנתיפאדה הראשונה, או תהליך מדיני להעברת סמכויות לרשות פלסטינית מחודשת בנוסח ההסכמה שבסיום האנתיפאדה השנייה.

כך או כך, פתרון כזה ידרוש הרבה זמן והרבה משאבים, ואלה יצמצמו את יכולת הפעולה של צה"ל בזירות אחרות. ישראל עלולה להימצא במצב של מתיחת השמיכה הקצרה ממילא לכיוון עזה, בהכרח על חשבון שאר אתגרי הביטחון הדחופים ותוך כדי החמרת הבידוד הבינלאומי הסוגר עליה. כל זאת, בנוסף למחירים הפנימיים - האזרחיים, הכלכליים והחברתיים - שיגבה ניהול ממשל צבאי מהחברה הישראלית, שחובה לקחתם בחשבון.

סיכום

אין זמן. את ההחלטה הייתה ממשלת ישראל צריכה לקבל לפני חצי שנה. מדובר בתהליך התהוות ארוך ומורכב, שראוי להתחיל מהר. ללא פעולה בזמנית נגד התשתית הרעיונית של חמאס במישור האזרחי, לצד פעולה נגד היכולות הצבאיות לא ינוצח חמאס, גם אם המלחמה תימשך עוד מספר שנים.

יש לצאת ביוזמה ישראלית המקבלת ומאמצת את רצון מדינות המפרץ לקחת חלק באחריות על "היום שאחרי" ברצועת עזה. יש לעשות זאת גם אם המחיר הוא הסכמה ישראלית לכינון רשות פלסטינית משופרת בעזה.

עסקה גדולה, שתוביל לשחרור החטופים, היא קריטית ומשתלבת היטב בקידום כתובת חלופית לחמאס. יש להציע עסקה כוללת, "הכול תמורת הכול" ובשלב אחד בלבד. הפסקת הלחימה ברצועת עזה, שעליה תתחייב ישראל, תאיץ את המהלך המוצע ברובד האזרחי, וברובד הצבאי ישראל תעבור ממלחמה אל לחימה נגד טרור - פעולות מתמשכות מוכוונות מודיעין מדויק למעצר או חיסול של מחבלים בתוך השטח הפלסטיני.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט